

Ρατσισμός

Ρατσισμός: Η κοινωνική ή πολιτική πρακτική διακρίσεων, που βασίζεται στο δόγμα της ανωτερότητας μιας φυλής, εθνικής ή κοινωνικής ομάδας και στην καλλιεργημένη αντίληψη των μελών της ότι οφείλουν να περιφρουρήσουν την αμιγή σύσταση, την καθαρότητα της ομάδας τους, καθώς και τον κυριαρχικό τους ρόλο έναντι των υπόλοιπων φυλετικών, εθνικών, κοινωνικών κ.λπ. ομάδων, που θεωρούνται από αυτά κατώτερες.

- **Φυλετικός ρατσισμός:** Διακρίσεις εις βάρος των ανθρώπων με γνώμονα τη φυλή στην οποία ανήκουν, με σημαντικότερο παράδειγμα αυτό της μαύρης φυλής, που έχει γνωρίσει κατά το παρελθόν βίαιη υποδούλωση, δολοφονικές διώξεις, καθώς και μια συνεχή υπονόμευση και υποτίμηση της αξίας της.

- **Εθνικός ρατσισμός:** Διακρίσεις που βασίζονται στην αβάσιμη πεποίθηση της υπεροχής ορισμένων εθνών ή φυλών έναντι άλλων, που καταλήγουν συχνά σε ακραίες βιαιότητες. Στον εθνικό ρατσισμό εντάσσεται και η αρνητική υποδοχή και κακομεταχείριση μεταναστών και προσφύγων στις χώρες όπου προσφεύγουν αναζητώντας ασφάλεια και μια καλύτερη ποιότητα ζωής.

- **Κοινωνικός ρατσισμός:** Στο πλαίσιο του κοινωνικού ρατσισμού εντάσσονται, μεταξύ άλλων, οι διακρίσεις εις βάρος: των γυναικών, των ατόμων με ειδικές ανάγκες, των ομοφυλόφιλων, των μειονοτήτων. Ενώ, διευρύνεται σημαντικά, αν ληφθεί υπόψη πως κάθε είδους διάκριση των πολιτών ανάλογα με την οικονομική και κοινωνική τους θέση, το επάγγελμα, το πνευματικό και πολιτιστικό τους υπόβαθρο, την πολιτική τους ιδεολογία, τη σωματική εμφάνιση, την ενδυμασία, τον τρόπο ζωής και τη νοητική τους ικανότητα, συνιστά έκφραση κοινωνικού ρατσισμού.

Αίτια του φαινομένου

Ψυχολογικά:

- Η ανάγκη των ανθρώπων να καλύψουν τυχόν συναισθήματα μειονεξίας που τους προκαλούνται λόγω χαμηλής αυτοεκτίμησης, τους ωθεί συχνά στην αναζήτηση εκείνων των στοιχείων που τους καθιστούν υπέρτερους άλλων. Είναι σύνηθες, επομένως, να επιτίθενται με μειωτικά σχόλια -αν όχι με πράξεις βίας- εναντίον άλλων, μόνο και μόνο για να λάβουν την πρόσκαιρη ικανοποίηση της ενίσχυσης του προσωπικού τους γοήτρου. Μειώνοντας τους άλλους, αισθάνονται καλύτερα για τον εαυτό τους, εκτονώνοντας -και όχι επιλύοντας- τα δικά τους συμπλέγματα κατωτερότητας.

- Συνάμα, κάθε ψυχολογική ένταση, από εσωτερικές ανισορροπίες που δεν έχουν βρει την επίλυσή τους, μπορεί εν δυνάμει να προκαλέσει συναισθήματα εχθρότητας ή την επιθυμία να βρεθεί το εξιλαστήριο θύμα στο οποίο θα ξεσπάσει η εσωτερική αυτή ένταση. Καταπιεσμένη σεξουαλικότητα, αισθήματα μειονεξίας, μακροχρόνιο άγχος λόγω ποικίλων άλλων παραγόντων, είναι μερικές μόνο από τις πιθανές αιτίες που εμποδίζουν το άτομο να αποδεχτεί τον εαυτό του, και άρα να αποδεχτεί και να εκτιμήσει πλήρως τους άλλους.

Το άτομο καταλήγει, έτσι, να αντιμετωπίζει αρνητικά ή και να στιγματίζει χαρακτηριστικά και συμπεριφορές άλλων ανθρώπων, μη θέλοντας επί της ουσίας να παραδεχτεί επίπονες για αλήθειες για τον ίδιο του τον εαυτό.

- Η αδυναμία, άλλωστε, του ατόμου να αποδεχτεί τον εαυτό του -με τις όποιες πιθανές ελλείψεις του-, το ωθεί σε αναποτελεσματικές συμπεριφορές απέναντι στη διαφορετικότητα. Έκφραση αυτών είναι κι η ανάγκη ένταξης σε μια ομάδα (φυλετική, πολιτική ή άλλη)- ένταξη που του προσφέρει το αίσθημα πως ανήκει κάπου, πως γίνεται αποδεκτό και πως αποκτά θέση σε μια συλλογική ταυτότητα.

- Τα συναισθήματα εχθρότητας απέναντι στους άλλους, απέναντι στο διαφορετικό, που ενυπήρχαν στο άτομο κι ίσως παρέμεναν ανενεργά όσο κινούνταν ως μονάδα, ενισχύονται στο πλαίσιο της ομάδας και με τη δυναμική της μαζικής εκτόνωσης οδηγούν συχνά στις πιο βίαιες εκφράσεις του ρατσισμού.

Οικονομικά:

- Η επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης μιας χώρας επιτείνει την εμφάνιση ρατσιστικών φαινομένων, ιδίως απέναντι στους οικονομικούς μετανάστες, οι οποίοι στοχοποιούνται ως δήθεν υπαίτιοι της συνολικής κατάστασης, έστω κι αν οι μετανάστες απασχολούνται συνήθως σε θέσεις εργασίας που οι εντόπιοι αποφεύγουν ή δεν επιλέγουν καθόλου. Μη δυνάμενοι οι πολίτες να στρέψουν το θυμό τους προς εκείνους που είναι κυρίως υπεύθυνοι για την οικονομική πορεία του κράτους, επιλέγουν ως εύκολο στόχο τους ήδη περιθωριοποιημένους μετανάστες.

- Η οικονομική κρίση παρόλο που εξετάζεται συχνά ως γενεσιουργό αίτιο του ρατσισμού, δεν είναι παρά η ζητούμενη αφορμή για να εκδηλωθούν πιο έντονα ήδη υπάρχουσες απαρέσκεις των ανθρώπων.

- Με αφορμή, άλλωστε, τη γενικότερη οικονομική κατάσταση πολλοί είναι εκείνοι που βρίσκουν -και έβρισκαν- ως πρόφαση τις ρατσιστικές αντιλήψεις για να δικαιολογήσουν τη στυγνή οικονομική εκμετάλλευση εις βάρος των μεταναστών.

- Σύνηθες απότοκο της οικονομικής κρίσης είναι και το φαινόμενο του σοβινισμού, που ενισχύει και υποδαυλίζει φαινόμενα ρατσιστικής συμπεριφοράς.

«Το γερμανικό έθνος δεν θα μπορέσει ποτέ πια ν' αναγεννηθεί, αν δεν αντιμετωπίσει αποφασιστικά το φυλετικό πρόβλημα και σαν επακόλουθο το πρόβλημα των Εβραίων.»

[Αδόλφος Χίτλερ, Ο αγών μου]

Σοβινισμός:

[Τυφλός εθνικισμός που χαρακτηρίζεται από τη φανατική εξύμνηση κάθε εθνικού στοιχείου, από απόρριψη και περιφρόνηση των στοιχείων άλλων λαών.]

- Σε περιόδους οικονομικής ή και πολιτικής κρίσης παρουσιάζεται έξαρση του σοβινισμού (εθνικισμού), καθώς οι πολίτες αισθάνονται την ανάγκη συσπείρωσης και προάσπισης των θιγόμενων συμφερόντων τους. Αντικρίζουν τους αλλοεθνείς κατοίκους της χώρας -τους μετανάστες-, αλλά και τις εθνολογικές μειονότητες ως μέρος του οικονομικού προβλήματος και τους απορρίπτουν.

- Ο εθνικισμός αξιοποιείται, συχνά, από τους κυβερνώντες ως μέσο αποπροσανατολισμού της κοινής γνώμης από προβλήματα ή παθογένειες δικής τους υπαιτιότητας, προκειμένου να απαλλαγούν από την ενδεχόμενη λαϊκή απαίτηση να αναγνωρίσουν και να αναλάβουν τις ευθύνες τους.

- Ο εθνικισμός, που συνιστά μια ανεπιθύμητη ακρότητα σε σχέση με την υγιή και θεμιτή φιλοπατρία, υποδηλώνει επί της ουσίας την ανασφάλεια των πολιτών για το μέλλον τόσο της χώρας όσο και το δικό τους. Φαινόμενα όπως η οικονομική αστάθεια, η εισροή μεταναστών, αλλά και η επιδείνωση της εθνικής κατάστασης σε σχέση με άλλα μεγαλύτερα και ισχυρότερα κράτη, ωθούν τους πολίτες σε μια τάση αυτοπροστασίας, η οποία εκδηλώνεται εν τέλει με την υπερβολική προσήλωση σε ό,τι τονίζει την εθνική τους ταυτότητα· σε ό,τι τους διαφοροποιεί από τα άλλα έθνη και κράτη.

- Οι πολίτες κυρίως μικρότερων κρατών είναι περισσότερο ευάλωτοι σε προπαγανδιστικές πράξεις εκμετάλλευσης της ανησυχίας που τους προκαλεί η συνύπαρξη με αυξημένο αριθμό αλλοεθνών. Ο φόβος για την πιθανή αλλοίωση της εθνολογικής και πολιτιστικής ταυτότητας, καθώς και η ανασφάλεια σε σχέση με την οικονομική κατάσταση της χώρας, καθιστούν ευκολότερη τη χειραγώγησή τους από πολιτικούς ή άλλους σχηματισμούς, που επιχειρούν να χρησιμοποιήσουν προς όφελός τους την ξενοφοβία και τη μη ανοχή στη διαφορετικότητα.

«Πρέπει ακόμα να υπογραμμίσουμε στους οπαδούς του κινήματός μας και γενικότερα να κάνουμε γνωστό σ' ολόκληρο το λαό, ότι οι Εβραϊκές εφημερίδες δεν είναι παρά ένας ειρμός από ψέματα.

Ακόμη κι όταν ένας Εβραίος λέει την αλήθεια έχει σαν απώτερο και προκαθορισμένο σκοπό να καλύψει μιαν άλλη πιο μεγάλη απάτη· ακόμη και σ' αυτή την περίπτωση ενεργεί βάσει ενός προδιαγεγραμμένου σχεδίου. Ο Εβραίος είναι ο μεγάλος αφέντης του ψέματος: ψέμα κι απάτη είναι τα πολεμικά του όπλα.»

[Αδόλφος Χίτλερ, Ο αγών μου]

Ελλιπής παιδεία:

- Σημαντικό ζητούμενο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, τόσο στο σχολείο όσο και στο πλαίσιο της οικογένειας, θα έπρεπε να είναι η θετική πρόσληψη της διαφορετικότητας. Η επίμονη αναπαραγωγή στερεοτύπων και έτοιμων σχημάτων θέασης του κόσμου, φέρνει από μικρή ηλικία τα παιδιά αντιμέτωπα με συγκεκριμένα πρότυπα, τα οποία θεωρούνται αποδεκτά και επιθυμητά. Ετοιμάζεται, έτσι, από νωρίς το έδαφος, όχι μόνο για την απόρριψη και τη μη αποδοχή των άλλων, αλλά πρωτίστως για την επικριτική αντιμετώπιση του ίδιου του εαυτού, που προφανώς δεν μπορεί να πληροί όλα αυτά τα ιδεατά πρότυπα.

- Οι βασικοί φορείς της εκπαιδευτικής διαδικασίας με την προβολή συγκεκριμένων προτύπων, με την εμμονή στην ομοιομορφία και τη μη παρέκκλιση από την υποτιθέμενη νόρμα, δημιουργούν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για τα συμπλέγματα εκείνα που γεννούν και θρέφουν τον ρατσισμό.

- Κύριο μέλημα της εκπαίδευσης θα πρέπει να είναι η αποδοχή κάθε παιδιού γι' αυτό ακριβώς που είναι, καθώς μόνο μέσω της αποδοχής ενισχύεται η αυτοπεποίθηση και η εσωτερική σταθερότητα, ώστε το υπό διαμόρφωση άτομο να είναι δεκτικό στη διαφορετικότητα και απόλυτα έτοιμο να αναγνωρίσει και να σεβαστεί την αξία του άλλου.

- Τα στερεότυπα που κυριαρχούν στο χώρο της εκπαίδευσης, στην οικογένεια, αλλά και στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, συνθέτουν μια διαστρεβλωμένη εικόνα της πραγματικότητας, όπου μια σειρά λανθασμένων και συχνά επικίνδυνων απόψεων αναπαράγονται άκριτα. Θέματα, όπως είναι η ισότιμη θέση της γυναίκας

στην κοινωνία, η ηθική αξία των μεταναστών, ο σεβασμός στις διαφορετικές θρησκείες και τους ξένους πολιτισμούς κ.ο.κ, είτε παραγνωρίζονται είτε παρουσιάζονται με ιδιαίτερα υπονομευτικό τρόπο.

- Η δυνατότητα των πολιτών να δεχτούν άφοβα την πολυπολιτισμική διεύρυνση των σύγχρονων κοινωνιών, η αίσθηση εμπιστοσύνης στην ασφάλεια της εθνικής τους ταυτότητας, η αποδοχή και η εκτίμηση προς τους άλλους ανθρώπους, έστω κι αν έχουν πλείστες μεταξύ τους διαφοροποιήσεις, απαιτούν όχι μια πρόχειρη παιδαγωγική διαδικασία που θα βασίζεται σε έτοιμο στερεοτυπικό υλικό, αλλά μια συνετή προσέγγιση που θα τονίζει έγκαιρα τόσο την πίστη στην αξία του εαυτού όσο και το σεβασμό προς τον άλλον άνθρωπο.

- Η προφύλαξη της συναισθηματικής και ψυχικής σταθερότητας των νέων ανθρώπων μέσα από την άνευ όρων αποδοχή και το σεβασμό, θα δημιουργούσε από νωρίς τις απαιτούμενες αντιστάσεις στις ρατσιστικές αντιλήψεις. Ενώ, η ενίσχυση της φιλοπατρίας, χωρίς τις ακρότητες του εθνικισμού, θα προδιέθετε τους νέους αφενός να αισθάνονται ασφαλείς για τη δική τους ταυτότητα και αφετέρου να μην αντικρίζουν με φόβο ή άγνοια τη διαφορετικότητα των άλλων εθνοτήτων.

«Οι λαοί που αρνούνται να διαφυλάξουν την αγνότητα της ράτσας τους αρνούνται συγχρόνως στον ίδιο τον εαυτό τους την ικανότητα ν' αντιδράσει και να σταθεί ενωμένος σε κάθε εκδήλωση.

Η διάλυση κι η εξάρθρωση του υποκειμένου είναι η φυσική κι αδιαμφισβήτητη συνέπεια της αλλοίωσης του αίματος ενός λαού και η αποσύνθεση των πνευματικών και δημιουργικών του δυνάμεων δεν είναι παρά το αποτέλεσμα των διαμορφώσεων που συνέβησαν στις ρατσικές του καταβολές.»

[Αδόλφος Χίτλερ, Ο αγών μου]

Κοινωνικά:

- Οι ρατσιστικές συμπεριφορές βρίσκουν, όπως είναι αναμενόμενο, πρόσφορο έδαφος απέναντι στις κάθε είδους μειονότητες μιας κοινωνίας, εφόσον οι πολίτες δεν είναι έτοιμοι να σεβαστούν την ετερότητα. Υπ' αυτή την έννοια είτε πρόκειται για θρησκευτικές μειονότητες είτε για εθνολογικές είτε για οποιοδήποτε άλλο είδος, γίνεται αντιληπτό πως πρόκειται για άτομα που έρχονται διαρκώς αντιμέτωπα με την ανοιχτή ή και συγκαλυμμένη εχθρότητα των γύρω τους.

- Η τάση των ανθρώπων να συγχρωτίζονται και να διατηρούν επαφές μόνο με άτομα κοινών με αυτούς χαρακτηριστικών, προκαλεί μια ιδιότυπη απομόνωση, η οποία εύκολα ωθεί στην απόρριψη και το ρατσισμό απέναντι σε ανθρώπους που δεν ανήκουν στην ίδια ή παρόμοια ομάδα (εθνολογική, φυλετική, πολιτική ή άλλη).

- Οι πολυειδείς διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα μέλη μιας κοινωνίας (άντρες – γυναίκες, Έλληνες – αλλοεθνείς, χριστιανοί – μουσουλμάνοι, κ.ο.κ.), δημιουργούν ένα ισχυρό πλέγμα αντιθέσεων, το οποίο αντί να επιλύεται σε μian αρμονική συνύπαρξη, οδηγεί συχνά σε εντάσεις ρατσιστικής υφής.

- Τις ανασφάλειες και την ανησυχία των μελών μιας κοινωνίας εκμεταλλεύονται συχνά επίδοξοι πολιτικοί, οι οποίοι θέλοντας να αυξήσουν την πολιτική τους επιρροή καλλιεργούν σκοπίμως τις ρατσιστικές αντιλήψεις και τη αρνητική προδιάθεση των πολιτών απέναντι στο ξένο στοιχείο.

Συνέπειες του φαινομένου

- Τα άτομα που γίνονται δέκτες ρατσιστικών συμπεριφορών βιώνουν ό,τι μπορεί να εκληφθεί ως ψυχολογική κακοποίηση -αν δεν πέφτουν θύματα ακόμη και σωματικής βίας-, γεγονός που υπονομεύει τη συναισθηματική τους ακεραιότητα. Πόνος, απογοήτευση, απαισιοδοξία, αλλά και οργή είναι μερικά μόνο από τα συναισθήματα που συνοδεύουν τα θύματα του ρατσισμού.

- Το γεγονός, άλλωστε, ότι ο ρατσισμός οδηγεί συχνά στην περιθωριοποίηση ορισμένων ατόμων, προκαλεί ως αντίδραση τη διάθεση μιας απάντησης. Η βία γεννά εύλογα τη βία, και η απόρριψη της μιας πλευράς μεταφράζεται σε διάθεση απόρριψης κι από την άλλη.

Αν, μάλιστα, λάβουμε υπόψη μας πως λόγω του ρατσιστικού αποκλεισμού ορισμένα μέλη της κοινωνίας δεν έχουν πρόσβαση σε στοιχειώδη δικαιώματα, όπως αυτό της αξιοπρεπούς εργασίας, τότε συνειδητοποιούμε την ευθύνη της ίδιας της πολιτείας για ορισμένες, παραβατικές ή κάποτε και εγκληματικές συμπεριφορές.

- Ο ρατσισμός, βέβαια, ακόμη κι όταν παρέχεται εργασία σε άτομα που δεν γίνονται αποδεκτά ως ισότιμα, γίνεται το μέσο μιας ανηλεούς οικονομικής εκμετάλλευσης και μιας συνεχούς παραβίασης βασικών εργατικών δικαιωμάτων. Οι συνθήκες εργασίες για τους μετανάστες είναι συχνά απάνθρωπες, ενώ προφανής είναι και η δυσκολία που συναντούν, αν θελήσουν να διεκδικήσουν ό,τι δικαιούνται και τους αναλογεί.

- Μια κοινωνία στην οποία κυριαρχεί ο ρατσισμός -σε όποια του έκφανση- τρέπεται γοργά σε μια κοινωνία όπου επικρατεί η έλλειψη αξιοκρατίας και η διάκριση των πολιτών σε κατηγορίες. Πλάι στους προνομιούχους πολίτες, που γίνονται αποδεκτοί και αντιμετωπίζονται με πλήρη σεβασμό, υπάρχουν και οι πολίτες εκείνοι που βλέπουν τα δικαιώματά τους να καταπατούνται, χωρίς κανείς να μεριμνά γι' αυτούς.

Είναι σαφές, βέβαια, πως όποιου είδους διάκριση ανάμεσα στα μέλη μιας κοινωνίας προκαλεί εντάσεις και εγκυμονεί τον κίνδυνο μιας απρόσμενα δυναμικής αντίδρασης.

- Η επικράτηση, και άρα η αποδοχή, ρατσιστικών συμπεριφορών σε μια κοινωνία σηματοδοτεί τον εκφυλισμό των ηθικών αξιών και της ποιότητας των μελών της. Πολίτες που δέχονται την παραβίαση δικαιωμάτων των συνανθρώπων τους· πολίτες που δεν αναγνωρίζουν την αδιαμφισβήτητη αξία του άλλου ανθρώπου, προδίδουν κάθε έννοια ανθρωπισμού.
- Συνάμα, τα άτομα που πέφτουν θύματα ρατσισμού είναι εύλογο να μην έχουν πλέον τη διάθεση να προσφέρουν στο υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο, ούτε ίσως την επιθυμία να ακολουθούν τις όποιες υποδείξεις και αξιώσεις της πολιτείας. Προκύπτει έτσι μια ανεπιθύμητη ρήξη στη συνοχή της κοινωνίας.
- Τόσο οι θύτες του ρατσισμού -εφόσον δεν έχουν την αναγκαία ηθική ακεραιότητα κι εφόσον είναι προφανές πως δεν σέβονται απόλυτα την αξία του ανθρώπου- όσο και τα θύματα -εφόσον έχουν υποστεί τέτοιου είδους συμπεριφορές που τους έχουν δημιουργήσει συναισθήματα εχθρότητας ή έστω έντασης- τρέπονται σε άτομα που μπορούν να χειραγωγηθούν εύκολα. Η πρόσφατη ιστορία μας έχει δείξει, άλλωστε, σε ποιες ακρότητες μπορούν να φτάσουν οι άνθρωποι ρατσιστικών αντιλήψεων, αν καλλιεργηθεί επαρκώς ο φανατισμός τους.
- Τα άτομα ρατσιστικών αντιλήψεων διακρίνονται για το δογματικό τρόπο σκέψης, αλλά το κυριότερο για την αδυναμία τους να αποδεχτούν τις ανθρωπιστικές εκείνες αξίες που θα μπορούσαν να προσφέρουν μια καλύτερη και πιο αρμονική ποιότητα ζωής σε όλα τα μέλη του κοινωνικού συνόλου.